

ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНА У ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ ТА ЙОГО ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

О. В. Воронянська,
к. е. н., Таврійський державний агротехнологічний університет

Розглядаються стан та проблеми вирощування зернових культур у фермерських господарствах на прикладі Запорізької області, фінансове забезпечення виробничої діяльності. Порівнюються результати виробництва зерна та його реалізації в фермерських господарствах та підприємствах інших організаційно-правових форм господарювання.

ВСТУП

Суперечки з приводу найбільш ефективної форми господарювання на землі — основному засобу виробництва в сільському господарстві продовжуються не тільки серед науковців — (економістів-аграріїв, практиків-товаровиробників), а й серед урядовців та депутатів Верховної Ради України. Питання це складне тому, що пов'язане з найболючішими проблемами функціонування і розвитку фермерських господарств, їх фінансовим станом, майбутніми перспективами. Відомі науковці, такі як І.М. Комарницький, О.Є. Кузьмін, В.Я. Мессель-Веселяк, Т.О. Осташко та багато інших ретельно займалися вирішенням невідкладних проблем становлення і розвитку фермерства, вивченням умов ефективного функціонування, визначенням джерел фінансового забезпечення процесу виробництва продукції. Проте значні зміни економічного, політичного, зовнішньоекономічного середовища та низка інших причин змушують і в подальшому приділяти увагу питанням тактики і стратегії розвитку ефективної виробничої діяльності фермерських формувань.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою наукового дослідження є проведення аналізу сучасного стану виробництва зерна в фермерських господарствах Запорізької області, їх матеріально-технічної бази, джерел фінансування виробничої діяльності, узагальнення результатів та визначення стратегії розвитку на перспективу. Використані статистико-економічні методи дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ

Фермерські господарства як організаційно-правова форма господарювання в сільському господарстві виникла в результаті реструктуризації сільськогосподарських підприємств колективної і державної форм власності. Причин їх появи багато. Але основні — це недовіра до керівництва аграрного підприємства, бажання взя-

ти на себе відповідальність за результати своєї праці, бажання підвищити якість свого життя та життя своєї родини, недовіра до держави, до місцевих і регіональних органів влади, недовіра до самої колективної форми організації виробництва, можливість скористатися нагодою придбати землю у власність і ще багато інших.

У наукових колах не припиняється дискусія щодо вкладу фермерства в загальні результати роботи аграрного сектору економіки держави. Одні наполягають, що фермери нагодують суспільство, інші намагаються довести, що перспективи українського сільського господарства за великими потужними колективними підприємствами, організованими на основі приватної власності. Проте, незважаючи на існуючі розбіжності в думках, їх кількість в області зростає. Динаміка формування фермерських господарств Запорізької області — одного з основних зерновиробляючих регіонів України — надана в табл. 1.

Протягом семи років спостерігається позитивна динаміка розвитку фермерських господарств області. Кількість їх зросла на 6,3%, площа сільськогосподарських угідь — на 62,4%, ріллі — на 64,6%, середній розмір одного фермерського господарства — на 53,9%. При тому, що більш як на 50% зросли земельні площі фермерських господарств, кількість працюючих зросла більш як у два рази. Збільшився машинно-тракторний парк — тракторів на 36,0%, зернозбиральних комбайнів майже в два рази.

Між тим темпи оновлення і технічний стан основних засобів виробництва був би значно кращий, якщо би доступ фермерів до фінансових ресурсів був більш легкий. Обмеженість обігових коштів, високі процентні ставки на банківські кредити, слабка розвинутість фінансової інфраструктури стримують ефективний розвиток таких господарств та негативно впливають на збільшення собівартості продукції [4].

В 2007 році Запорізька область отримала 14385,5 тис. грн. за рахунок бюджетних дотацій, в тому числі 9874,5 тис. грн. на розвиток рослин-

ництва, 1188,8 тис. грн. — на розвиток тваринництва і 4081,8 тис. грн. за іншими видами (напрямами) державної підтримки. 13,9% від всієї суми державних коштів отримав Вільнянський район, 9,7% — Якимівський, 7,4 і 7,2% отримали відповідно Михайлівський і Запорізький райони. Найменшу суму було виділено м. Токмаку — 0,05%,

0,4% — Розівському району, 0,7% — Гуляйпольському. А 12 районів з 20 не отримали жодної копійки на підтримку тваринництва. Абсолютна більшість фермерських господарств державних грошей не отримала.

В 2004 році в сільське господарство України було виділено 5,4%, в 2005 році — 7,1%, в 2006 році — 5,8% від загальної суми інвестицій.

Ставлення держави до найголовнішої галузі економіки виявилось вкрай негативним. Таке відношення проілюструємо на прикладі формування основних засобів виробництва в галузі. Якщо в 1990 році в сільському господарстві області були введені в дію наступні об'єкти: тваринницькі приміщення для великої рогатої худоби на 9,1 тис. скотомісць, для свиней — на 12,9 тис. скотомісць, для овець — на 1,6 тис. скотомісць, силосні та сінажні споруди загальним обсягом 161,4 тис. м³, кормоцехи для тваринництва на 292,0 т за добу, зернонасінесховища на 15,1 тис. т, сховища для картоплі, овочів та фруктів на 0,3 тис. т одночасного зберігання, зрошування земель площею 0,9 тис. га, теплиці під склом на 1,5 тис. м², водопроводи сільськогосподарського призначення довжиною 74,5 км, автомобільні дороги з твердим покриттям внутрішньогосподарського значення довжиною 135,5 км, то в 1995 році введення основних засобів значно скоротилось: тваринницькі приміщення для великої рогатої худоби на 1,5 тис. скотомісць, для свиней — на 0,3 тис. скотомісць, силосні та сінажні споруди загальним обсягом 4,5 тис. м³, зернонасінесховища на 11,7 тис. т, сховища для картоплі, овочів та фруктів на 1,1 тис. т одночасного зберігання, зрошування земель площею 0,1 тис. га, водопроводи сільськогосподарського призначення довжиною 25,5 км, автомобільні дороги з твердим покриттям внутрішньогоспо-

Таблиця 1. Частка фермерських господарств у землекористуванні та реалізації зерна в Запорізькій області за період 2000–2006 роки [1, 2, 3]

Найменування показника	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2006. до 2000. у %
Кількість фермерських господарств	2191	2387	2512	2508	2380	2337	2328	106,3
Площа сільськогосподарських угідь у користуванні — всього, тис. га	172,1	213,2	237,1	240,2	260,4	268,9	279,9	162,4
у тому числі ріллі	165,1	202,4	226,9	230,4	251,2	260,0	271,7	164,6
Чисельність праполючих	3136	7758	5902	4315	4860	6440	6371	203,2
Середній розмір сільськогосподарських угідь одного фермерського господарства, га	78,6	89,3	94,4	95,8	109,4	115,1	121,0	153,9
Наявність тракторів, одиниць	1294	1408	1574	1572	1633	1668	1760	136,0
Наявність зернозбиральних комбайнів, одиниць	220	255	327	363	401	409	436	198,2

дарського значення довжиною 7,6 км. В 2000 році виробнича інфраструктура збільшилась тільки на 0,2 тис. скотомісць тваринницьких приміщень для великої рогатої худоби, на 0,5 тис. скотомісць — для свиней. Всього на 2,3 тис. т було введено зернонасінесховищ та 1,5 км — водопроводи сільськогосподарського призначення. В 2004 році держава обмежилась введенням 0,2 тис. скотомісць для утримання свиней, на 3,0 тис. т одночасного зберігання зернонасінесховищ та 0,2 тис. м² теплиці під склом. На 0,4 тис. т були введені сховища для картоплі, овочів та фруктів в 2005 році. 2006 рік ознаменувався тим, що не було введено жодного об'єкта та території всієї області.

Проте частка фермерських господарств у обсягах одержаної зернової продукції неухильно зростає. Розглянемо вклад фермерських господарств Запорізької області у формування зернового фонду України (табл. 2).

Як бачимо, участь запорізьких фермерських господарств у загальних результатах збирання зернових культур зросла і в 2006 році складала 18,2%. Проте вона все ж залишається низькою і коливається по роках.

Разом з тим ставлення землекористувачів до національного багатства — землі — є недостатнім і говорить про неповагу фермерів щодо важливішої цінності — родючості ґрунтів. Так, мінеральних добрив в 2006 році було внесено на 6,3% площі сільськогосподарських угідь більше у підприємствах інших організаційно-правових форм виробництва, ніж у фермерських господарствах. Поживних речовин на 1 га припадало в середньому 22 кг по всіх підприємствах. Органічних добрив

Таблиця 2. Показники виробництва і реалізації зерна фермерськими господарствами Запорізької області за період 2000–2006 роки [1, 2, 3]

Найменування показника	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2006р. до 2000р. у %
Валове виробництво, тис. ц	686,0	2400	2149	651	1912	2301	2516	366,8
Урожайність, ц/га	12,1	25,5	21,3	9,4	19,3	21,4	21,4	198,3
Питома вага фермерських господарств у виробництві зерна, %	7,2	11,9	14,1	13,0	14,7	16,0	18,2	+11,0

важ

зові я та , до віра юбо дою их. усія тати ави. ісплек- і ве- тва- лас- ості амі- шпо- зоб-

ззи- спло- гло- ,4%, фер- зму, фер- чих пин- зер- стан кра- ових ових зські фра- к та- ь на

мала ацій, лин-

ЕКОНОМІКА АПК

внесено у фермерських господарствах 0,03 т на 7782 га, що складає 0,2% від площі сільськогосподарських угідь, яку використовують фермерські господарства. В підприємствах інших організаційно-правових форм частка удобреної площі складала 0,8% і на 1 га внесено 0,2 т.

Проте такому ставленню до основного засобу виробництва є пояснення. Всі 15 років існування в незалежній Україні фермерства йде боротьба фермерів за свої права, за можливість ефективно працювати, отримувати відповідний дохід на вкладену працю, за дбайливе ставлення держави до своїх годувальників. Між тим, фермерам на чолі зі своєю Асоціацією фермерів і приватних землевладарів доводиться страйкувати, відстоюючи законне. Чого ж домагаються страйкарі? Асоціація вважає, що 1300 грн. за тону продовольчої пшениці і 1100 грн. за тону фуражу є справедливою мінімальною закупівельною ціною. Але, за словами деяких експертів, очікувана ціна на продовольчу пшеницю складатиме 800 грн. за тону. Тобто різниця між очікуваними цінами і реальними складе 500 грн.

Разом з Асоціацією фермерів і приватних землевладарів висуває свої вимоги Українська зернова асоціація, яка вважає, що держава повинна забезпечити закупівлю 3 млн тонн зерна, 1,5 млн з яких — фуражна пшениця, а 1,5 млн тонн — ячмінь.

Обидві ці організації виступають за скоріше прийняття Урядом державної програми "Зерно України 2008 — 2015".

Стримують надходження зерна недостатні потужності елеваторного господарства, які становлять 30 млн тонн. Міністерство аграрної політики України розраховує на одержання 40 млн тонн (а по деяким прогнозам — 45 млн тонн). З урахуванням залишків минулого врожаю в обсязі 7 млн тонн на елеваторах повинно зосередитися 47 млн тонн зерна. Тобто 17 млн тонн зернових культур немає де утримувати.

Якщо виникла проблема зберігання врожаю, то хотілося б з'ясувати: скільки при такій конкуренції коштуватимуть послуги елеваторів? И чи не почнуться при такій ситуації зловживання з боку керівників елеваторів? І хто в такому разі захистить окремого фермера? Інформація про підвищення послуг елеваторів надходить, в тому числі і з Запорізької області. Утримання зерна на об'єктах зберігання порівняно з минулим роком підвищилась в 2,5 рази, а в цілому за весь час перебування зерна на елеваторах вартість зберігання 1 тонни зерна складе 100 \$. Чи багато фермерів зможуть собі таке дозволити?

Зважаючи на вищезгадані труднощі з одержанням фінансових ресурсів на здійснення виробничої діяльності, деякі автори пропонують дуже слушні шляхи розвитку фінансової стратегії, а саме: розширення системи лізингових послуг, франчайзингу, систем страхування

інвестиційних ризиків, розробки відповідних систем гарантій у сфері кредитування, формування системи банківської підтримки, консолідації всіх фінансових та інвестиційних ресурсів [4].

Треба зауважити, що фермери області дуже неохоче йдуть на створення безприбуткових обслуговуючих кооперативів, які здатні вирішувати багато питань матеріально-технічного забезпечення, реалізації продукції, лобіювання інтересів аграріїв на рівні Уряду та Верховної Ради. Тому Асоціація фермерів і приватних землевладарів наполягає на збільшенні державної фінансової підтримки фермерських господарств вже в 2008 році до 100 млн грн. та відповідного внесення до державного бюджету.

Певну стурбованість майбутнім викликає у фермерів вступ України до СОТ, тому що конкурувати ще й з іноземними товаровиробниками сільськогосподарської продукції по одинці надто складно. Зважаючи на ці всі обставини, частина фермерів прийняла рішення ввійти до складу агрохолдингів, тенденція створення яких поширюється в аграрному секторі економіки країни [5].

ВИСНОВКИ

Таким чином, у фермерів є два основних шляхи подальшого розвитку фермерських господарств: створювати безприбуткові обслуговуючі кооперативи, які можуть стати фермерам суттєвою допомогою в вирішенні великої кількості складних завдань матеріально-технічного, юридичного, маркетингового забезпечення, або приймати рішення щодо об'єднання з іншими потужними сільськогосподарськими підприємствами і втрачати свою юридичну самостійність. Поодинокі в сучасних економічних умовах господарювання і в конкурентній боротьбі з країнами Євросоюзу не встояти.

Література:

1. Статистичний щорічник Запорізької області за 2006 рік: статистичний збірник // За ред. В.П. Головешка. — Запоріжжя, 2007. — 427 с.
2. Сільське господарство Запорізької області за 1990—2006 роки: Статистичний збірник // За ред. В.П. Головешка. — Запоріжжя, 2007. — 134 с.
3. Фермерські господарства Запорізької області у 2006 році: Статистичний збірник // За ред. В.П. Головешка. — Запоріжжя, 2007. — 67 с.
4. Кузьмін О.Є., Комарницький І.М. Фінансова інфраструктура для підтримки малих підприємств // Фінанси України. — 2003. — № 2. — С. 87—96.
5. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток особистих селянських господарств в Україні // Економіка АПК. — 2005. — № 2. — С. 7—15.
6. Осташко Т.О. Особисті селянські господарства: інституційні трансформації і перспективи // Економіка АПК. — 2005. — № 11. — С. 58—60.